

Чедомир М. ЛУЧИЋ*

АНДРИЈА ЈОВИЋЕВИЋ КАО СВЈЕДОК ПРЕЛОМНЕ ЕТАПЕ РАЗВОЈА У ДРУШТВЕНОМ ЖИВОТУ ЦРНЕ ГОРЕ

*Часни њошомци великој њрејка, цијењени њошњоваоци личностѝ и
дјела Андрије Јовићевића, уважена њосјого!*

Ниједан вијек као деветнаести (посебно друга половина) није обиљежен бржим технолошким продором, јачим груписањима и хомогенизовањима, колонијално-империјалном трком и свеопштом жудњом за гутањем земаља и народа.¹

Али, нарочито на Балкану, ни снажнијим будничким трубама на национално обједињавање и друштвени преображај.

Под све већим притиском балканских народа, некад силна Турска, поступно се повлачила.

Пред великим силама отварало се Источно питање, иако тзв. „Босфорски болесник” још није био издахнуо.

И док је перфидни Беч на све помно мотрио, трудећи се да још коју словенску покрајину у своју „тамницу народа” увуче,² Србија и Црна Гора рађаху на зближавању и испомоћи осталима и општем ослобођењу „поробљене браће”, како се чешће говораше.

Тако, док су из „колевке Белонине” израстали нови ратници и освајачи, у колијевци Пера Јовићевића, на Црнојевићком Ободу, од 1870. одгајаше се будући свједок тих стравичних судара свјетова и вјекова – син Андрија.

* Редовни професор Филозофског факултета, Источно Сарајево

¹ Управо се 1870. година узима као кључна, за почетак опште (свјетске) трке у привредном и сваком другом погледу (настају монополи, трустови, картели, концерни, уједињује се Њемачка и тражи нову колонијалну подјелу, формирају се раднички покрети под комунистичком идеологијом итд.)

² Аустрија је на договору великих сила у Берлину 1878, осјетивши попустљивост Русије, добила право да окупира Босну и Херцеговину.

Поред братства Јовићевића и други вишебратственички ријеч-конахијци, такмаци у „чојству и јунаштву” (Јанковићи, Стругари, Ражнатовићи, Ђурашковићи итд.) очекиваху да ће ова младина наставити истим путем.

Тек одрасте, овај „Ђетић” процијени (уз све то) да долазе другачија времена, те се просвјетитељског посла прихвати.

Као шеснаестогодишњак пође за учитељским позивом и од 1886. поче описмењавати младеж црногорску.

Радио је и на сопственом дошколовавању и усавршавању.

Учитељовање поче у Манастиру Морачи, настави у Пољима Колашинским, Голубовцима, Бјелицама, Чеву па родној Ријеци Црнојевића, гдје 1924. и пензију дочека.

Црна Гора тога времена растакаше жеље у свим правцима. Жудила је бити објединитељски лучоноша, узорник просвећености, европејски примјер, одвише наглашаваног „чојства и јунаштва”, чувар традиције и патријархалног морала, а уз све то, економски јака и чврсто стамена.

А толико није могло, ни у којем случају, истовремено.

Једноставно, у толиким прохтјевима, једни су искључивали друге, а сушта реалност била је, нажалост, другачија.

Ситносопственичка, скоро стопроцентно земљорадничко-сточарска државица, која се тек изборила за политичку сувереност, грцала је у социјалној биједи и непросвећености, а до настанка Албаније (1913) би и најзаосталија земља Европе. Са двије средње и 56 основних школа, у којима је радило 67 недошколованих учитеља, а наставу похађало 2906 ученика³, споро се могло одмицати.

Више од половине становништва било је на ивици преживљавања, а неких, изричито неродних, између ионако слабородних година, глад се јављала као шира појава.

Стога се знатан дио становништва исељавао (посебно у Србију), на просторима Куршумлије, Неготинске крајине или поморавско-шумадијске унутрашњости.

Неки, иоле материјално уприличенији, иђаху у Русију, а масовни одласци младих (вишемјесечном пловидбом преко Океана) у обје Америке бијаху најчешћи. Тамо се бројни губијаху путем без трага. Кртичили су по рудницима или служили на газдинствима од Јуконије до Патагоније. Хараху Црном Гором повремено и епидемије, а ратови (као „Вељи” и Балкански) и по трећину бораца односаху.

³ Д. Мартиновић, *Андрија Јовићевић – животи и рад*, Зборник радова поводом педесетогодшњице смрти, Подгорица 1989, стр. 11.

Али, висок наталитет у задружним породицама и природна отпорност опет примјерен број одржаваху.⁴

Тако се, на све недаће навикнути народ, борио за опстанак. Богатство сиромаштва надокнађивао је богатством поноса и честољубља. Уз све, кликовао и гинуо „за крст, отачество” и господара свога.

А Господар имаше дар да запјева и „Кола” испјева, племена и појединце покуражи или покара па и теже казни ко не слуша Господара.

При, на крви стеченом, ширењу територије, умијаше мјеркати и по које имање, на погоднијем мјесту да палац (дворац) изгради, издвојити шумски забран, или друго природно добро за себе.

То му и није било тешко, јер је, од Турака ослобођену земљу, лично додјељивао према свом нахођењу.⁵

Млади, опет, као млади, посебно они из дијела тзв. „јачице”, нове идеје проносаху и нагли заокрет желијаху.

На помолу је већ било двадесето стољеће, пред којим Књажеве бране нијесу могле све издржати те му се и самовоља морала мијењати.

Иако се и даље, и те како, питао, ипак је почео и друге припиткивати.

Више него удвостручена, ширењем у Херцеговини, Црна Гора се почиње имовински, а тиме и друштвено, раслојавати и патријархалне регуле растакати.

Повлачило је то и шири преокрет, тим више што је, поступним зеленашењем, ако и мали капитал, уз онај са стране, мијењао структуру друштва. Све ово, и низ много чега другог, није промакло даровитом хроничару – учитељу Андрији Перову.

Кад му, вјероватно из бојазни да се неће вратити, не дадоше да се као руски стипендиста усавршава у Петрограду (а у Црној Гори, као што већ поменуемо, не бијеху осим двије средње школе – Учитељско-богословска и Женски институт), млад а упоран учо Андро окрену се самообразовању.

Умно процијени да је ово преломно раздобље и да треба наслијеђено од заборава заштитити. Лати се дивита и хартије те све поче биљежити и објављивати: у „Гласу Црногорца”, „Зетском гласнику”, „Књижевном листу”, „Записима”, „Јужњаку” и „Цетињском вјеснику” (сви са Цетиња), затим „Оногшту” и „Невесињу” из Никшића, „Братству” из

⁴ Породичне патријархалне задруге у Црној Гори бројале су, у том времену, преко 30 чланова.

⁵ Детаљније, Ч. Лучић, „Варијабилне сфере Николе Петровића у историјском процесу развоја Црне Горе” (Зборник са научног скупа, *Краљ Никола – личности, вјело, вријеме*, Подгорица 1998. стр. 279 – 289).

Београда, Зборнику „Цетиње и Црна Гора”, „Гласнику српског географског друштва”, и „Српском етнографском зборнику”, такође из Београда, „Србобрану” и „Зборнику за народни живот и обичаје Јужних Словена” (оба из Загреба), „Босанској вили” из Сарајева⁶ и „Учитељском календару” из Земуна.⁷

Текстове је каткад, иако безразложно, потписивао псеудонимима.

Само су тако радили Књажеви љути политички противници да би избјегли одговорност.

Али кад би се Господар разгоропадио, умιο је наредити да се спали и штампарија, као она „Народне мисли” из Никшића.

Андрија, ако не из помодарства, као неки, чинио је то вјероватно да ослушне како о његовим прилозима други расуђују.

Објавио је и бројне радове у Цвијићевом зборнику „Насеља”, што са оним у загребачком, „За живот и обичаје”, који је излазио у оквиру ЈАЗУ, броји око 1800 страница.

Бавећи се педагошким радом, написао је (самостално или у коауторству) више уџбеника, а и двије занимљиве књиге: „Домаће његовање и васпитање дјецe у Црној Гори” (Цетиње 1901.) и „Слике из прошлости Цеклина” (Загреб, 1902)

Значајнији радови су му: „Ријечка нахија (у Црној Гори)”⁸, „Зета и Љешкопоље”⁹, „Црногорско приморје и Крајина”¹⁰, „Малесија”¹¹, „Плавско-гусињска област”¹² и „Народни живот”¹³, а занимљиви су (нарочито за етнолошко изучавање), „Годишњи обичаји”¹⁴, „Свагдашњи обичаји”¹⁵ и „Храна и посуђе”¹⁶.

На прелазу из 19. у 20. вијек (тј. од 1899-1901), као Цвијићев и Ердeљановићев ученик и сарадник, сакупио је богату збирку од близу 19 хи-

⁶ Д. Мартиновић, *н. г.*, стр. 13.

⁷ *Библиографија Андрије Јовићевића*, Гласник цетињских музеја 1968. бр. 1, стр. 121-131.

⁸ *Српски етнографски зборник XV*, Београд 1911. године.

⁹ *Зета и Љешкопоље (Српски етнографски зборник XXXVIII)*, Геоград 1926).

¹⁰ Сдзб XXIII; Београд 1922.

¹¹ Сдзб XXII, Београд 1923.

¹² Сдзб XXI Београд 1921.

¹³ Зборник, „За народни живот” 15, Загреб 1910. године.

¹⁴ ЗНЖ – 26, Загреб 1928.

¹⁵ ЗНЖ – 11, Загреб 1906.

¹⁶ ЗНЖ – 13, Загреб 1908.

љада лексема за Речник САНУ¹⁷, који је касније (као дугорочни пројекат) водио чувени лексикограф Александар Белић.

У толико великом асортиману, бројне су ријечи које се први пут билеже, као: *амбис*, *авиз*, *арјати*, *аветник* итд., а објашњења за све су врло кратка. Објавио је и 528 пословица, а у заоставштини му се нашло још стотинак.

Педесетак разних натписа и записа објавио му је Љуба Стојановић у едицији „Стари српски записи и натписи“.¹⁸

Написао је и шест приповједака.¹⁹ Једна је ушла и у Божићеву антологију пјесника и приповједача (Подгорица, 1927).

Бавио се и десетерачким стихом, што је било уобичајено за оно вријеме, а и касније. Концентрично ширећи интересовање ширио је и дјело-круг рада. И, што је било за очекивати, укорачи у нови, никад докрајчени, свијет истраживања и стваралаштва. Шта рећи иза овога?

Плодан стваралац! Наравно. Али, општенородни учо није ту застао. Учествовао је он и у другим, судбинским догађањима за Црну Гору. Ратовао у Балканским и Првом свјетском и био активни поборник уједињења са Краљевином Србијом и даље у СХС, 1918. године, добивши и више одликовања.

Али, није се устезао да као народни посланик даје и критичке примједбе шта Црна Гора нуди, а шта још није искоришћено (осврћући се на рудна богатства и шумске комплексе), као и на недовољну комуникациону мрежу, која је тек започињала.

Нова Краљевина, међутим, сматрала је да (и на рачун одрицања у Србији) треба прво испомоћи Словенију и Хрватску, како би се показало и њима и свијету да им је боља заштитница него ранија господарица Аустроугарска. Тиме се жељела умекшати, такође, опозиција и разудити злокобна ћуд усташких ровариста.

На несрећу, млади Краљ се вуцима одвише „осмјехивао“.²⁰

Вријеме је потврдило да је све остајало излишно. Били су то само рачунски помијешаници.

¹⁷ Др Драго Ђупић, *Андреја Јовићевић и Речник САНУ* – Зборник, стр. 122-123.

¹⁸ Љуба Стојановић, *Стари српски записи и натписи* (у чланку Д. Мартиновића, *Андреја Јовићевић – Живој и рад*, Зборник 1989, стр. 14).

¹⁹ У *Божићевој антологији*, Подгорица 1927. стр. 72-78.

²⁰ Правећи непрестане уступке, посебно помажући бржу изградњу у Словенији и Хрватској, Краљ није добио наклоност тих, а знатно је изгубио (у материјалном смислу) у Србији.

На сличном испиту (није на одмет рећи), пала је и друга – Брзова петокрачка творевина.

Тако је економско умиривање захтјева једних губило мјеру у односу на друге, а тек настала, а необновљена иза ратне пустоши, држава није могла свуда успјети.

Знао је то народни трибун Андрија па је, с правом, бољу прерасподјелу хтио. Поред свега, увијек је био у улози помиритеља кад би какви немири пријетили да јавност узбуркају.

Свједок је и пререстаурације СХС у Краљевину Југославију, 1931, кад се Зетска бановина увећала на простору од Мостара до Призрена. И да не би Александрове погибије 1934, нових превирања, коминтерновског празновјерја, православофобије и ујдурми, те фашизохитлерократизације Земље, ово бијаше највећа и најперспективнија бановинска територија.

Учо Андро је подржавао нову подјелу и, учешћем у политичком животу, завриједио мјесто председника Ријечко-жупско-жабљачке општине.

Тих дана памћене су његове ријечи: „Ми смо ковачи своје среће, ми смо чувари своје историје, ми смо позвати да нашу прошлост чувамо од пропасти, да дижемо вео заборава са историјских догађаја...” итд.²¹

Послије толиког временског размака, ово и даље остаје свјеже и актуелно.

Можда би данас додао: „И да све чувамо од нас самих!” Али биле су то већ поодмакле године уморног ствараоца Андрије. Ипак се није предавао. И поред обимног опуса, још је желио.

Загледан у прошлост Црне Горе и забринут за, судње дане, који су му се роду примицали, из мисли је одбацао звекет оружја и полом, ма чији био.

Враћао се манастирском светогорју, преко чијих звона је ослушкивао гласе из далеких еона. Прикупљао је грађу за 44 манастира у Црној Гори. Дио је објавио у „Зетском вјеснику”, под насловом, „Споменици наше старе славе и величине”.

Иза тога је и заклопио књигу овоземне пролазности. Смрт га је на том послу затекла 1939. године, у предвечерју новог свјетског сукоба. Збиља је умро у прави вакат.

„Много хтео, много започео”, а и много успео. И за себе и за нараштаје. И потомству аманет оставио.

²¹ Андрија Јовићевић, *Једна наша дужност*, Алманах „Јужњак” Цетиње 1926, стр. 10. Ово је више развио у чланку „Наши проблеми чекају”, везаном за анкету „Десет година заједничког живота”, „Записи”, Цетиње 1929, књ. IX, св. 1.

Чедомир М. ЛУЧИЧ

АНДРИЈА ЁВИЧЕВИЧ КАК СВИДЕТЕЛЬ ПЕРЕМЕННОЙ ЭТАПЫ
РАЗВИТИЯ В ПАРЛАМЕНТСКОЙ ЖИЗНИ ЧЕРНОГОРИИ

Резюме

Во время трудовой и деятельной работы Андрии Ёвичевича Черногория патриархально разъединялась. Поэтому его произведения интересны для того чтобы больше могли узнать об этой маленькой сербской державе с конца 19 и начала 20 (двадатого) веков.

